

ENRIC ARDERIU I VALLS

ENTRE ELS ANYS 1892-1900

per Esteve Mestre i Roigé

PRESENTACIÓ: ENRIC ARDERIU (1868-1920)

Aquest any se celebra el centenari de la mort d'Enric Arderiu i Valls, nascut a Linyola, el 28 de setembre de 1868, i mort a Lleida, el 4 de juliol de 1920.

La seva vida, la podríem dividir en tres etapes. La primera (1868-1891) la d'estudiant, que comença a Linyola, segueix a Lleida, passant pel Seminari i l'Institut, i acaba a la Universitat de Madrid, on començà estudiant dos carreres, Dret i Filosofia i Lletres, per acabar, només, la de Filosofia i Lletres, l'any 1891.

La segona etapa (1892-1905), aniria des que, amb 23 anys, deixa la universitat i entra al cos d'arxivers, essent destinat a Lleida, on viurà els fets del setembre de 1900, que li comportarà el desterrament de Catalunya, fins que l'any 1905, amb 36 anys, torna a Lleida.

I la tercera etapa (1905-1920), la lluminosa, en què Enric Arderiu endega o participa en tota una sèrie de projectes, com a promotor o com a col·laborador, que fan que Lleida agafi una volada cultural.

Tots els aspectes de la vida d'Arderiu seran tractats en una miscel·lània, que es publicarà passada la pandèmia.

ENRIC ARDERIU I VALLS, ENTRE 1892 I 1900

En el present article, tractarem una etapa difícil de la vida d'Arderiu, en què, per motius que desconeixem, entre els anys 1892 i 1899, intentà marxar de Lleida, per anar a viure a una ciutat espanyola, fins que l'any 1901, en el moment del seu desterrament, mostra la seva voluntat i decisió ferma de tornar i quedar-se a viure a Lleida.

EL PRECEDENT: ÈPOCA D'ESTUDIANT

Enric Arderiu, nascut el 28 de setembre de 1868, va destacar ben aviat en els estudis a Linyola, i un oncle, capellà, l'envià a estudiar a Lleida; després entra al Seminari, d'on, al cap d'uns anys, en va sortir o en fou expulsat, per seguir estudiant a l'Institut, amb molt bones notes, i essent sempre considerat com a membre d'una família pobra. Mentre estudiava a l'Institut, el febrer de 1886, el seu pare, Josep Arderiu Sanahuja, fou assassinat a Linyola, fet que trastocaria la personalitat d'un jove de 17 anys, però que no va influir en els seus estudis, ja que continuà essent l'alumne més destacat de l'Institut de Lleida.

Sorpren l'elecció de la Universitat de Madrid, per continuar els estudis. És probable que en aquells moments ja volgués allunyar-se de terres catalanes, i obrir-se camí en qualsevol ciutat de Espanya.

Tot i que era l'hereu dels béns del seu pare -casa i terres, pocs jornals- després del primer any d'estudis a Madrid, no tingué la capacitat econòmica per mantenir-se, i passà a matricular-se com a alumne lliure, i només acudia a Madrid per fer els exàmens. Tampoc els estudis li anaren massa bé, i abandonà la carrera de Dret. Veient el seu currículum, sorprèn les vegades que anà a Madrid, a pagar els drets per fer els exàmens i que el dia assenyalat no s'hi presentés. Des de la perspectiva actual, no té cap explicació. Treballava? On? A casa seva, a Linyola? A Lleida? On era aquests anys? Quan es traslladava a Madrid, a pagar les matriculacions i a passar els exàmens, havia de donar una adreça. Al llarg d'aquests tres anys, dona sis adreces diferents. Aquest canvi constant de lloc, on fer una estada, per uns dies, no té gaire sentit.¹

Hi ha més preguntes a fer d'aquesta etapa. Arderiu, gràcies al seu pas per la universitat, tindrà una gran facilitat pel llatí, grec, hebreu..., però, durant el batxillerat, havia estudiat francès i seria un expert en aquest idioma. On i amb qui, el perfecciona? I què dir del català? No sabem que l'estudiï enlloc, i en canvi no solament sap escriure'l sinó que serà considerat i presentat, a la societat lleidatana i catalana, com un filòleg, publicant articles i fent nombroses conferències sobre

1) Ton SOLÉ. "Enric Arderiu i Valls: infantesa i estudis" (propera publicació en *Miscel·lània Enric Arderiu Valls*). Per fer aquest treball ha estat imprescindible l'ajuda de Ton Solé

la llengua, discutirà amb d'altres gramàtics/filòlegs sobre particularitats de la llengua catalana, serà especialista en dialectologia catalana i amb el temps, serà el primer catedràtic de Llengua Catalana a la Normal de Lleida. Quins foren els seus mestres?, on l'estudià? Qui el va encarar a estudiar la llengua catalana? A hores d'ara ho desconeixem, tot i entendre que fou un autodidacta.

Encara que sabem que tenia una capacitat molt gran per estudiar i per organitzar-se, hi ha algunes anècdotes que ens mostren un Enric Arderiu força despistat.

Tot plegat fa que el personatge sigui difícil d'encasellar. Sembla com si la seva vida tingués una doble faceta, la de l'estudiant d'unes assignatures, per passar curs a la Universitat, però també la de l'estudiant que fa estudis paral·lels, de francès i de llengua catalana, de forma autodidacta, -sense passar-ne exàmens- i afegint-hi que desconeixem si treballava i el tipus de vida que portava.

ETAPA 1892-1900. ENTRADA AL COS D'ARXIVERS

Quan acaba els estudis, Enric Arderiu té clar que treballarà d'arxiver. Qui el va influir per prendre aquesta decisió?

El cas és que acaba la carrera el desembre de 1891, i a la "*Gaceta d'Instrucció Pública*", del 25 de desembre de 1891, ja consta el seu nom, per passar les oposicions per entrar al cos d'Arxivers i Bibliotecaris. Hi havia 33 places i els exàmens serien al febrer de 1892.

El cas és que Arderiu no fou dels 33 escollits en aquestes oposicions, però quan tingué una nova oportunitat, s'hi tornaria a presentar. La "*Gaceta de I.P.*" del 25 de novembre de 1893, informava que fetes les oposicions al cos d'arxivers i bibliotecaris, s'havien cobert les 19 places, que havien sortit a concurs. Enric Arderiu havia obtingut el número 20 i quedava en llista d'espera per quan hi hagués una vacant, entrar al cos d'arxivers, fet que es produiria el gener de 1894, i que permetria a Enric Arderiu entrar com a funcionari al Cos d'Arxivers, en la categoria d'Ajudant Tercer, però per desgràcia seva, era destinat a Lleida, com a Arxiver d'Hisenda, un fet que mai s'hauria esperat.

LLUITANT DESESPERADAMENT PER FUGIR DE LLEIDA (1894-1899)

Quan Enric Arderiu, el novembre de 1893, anà a passar les oposicions a Madrid, informava que vivia a Sevilla i aportava la cèdula personal que s'havia tret l'agost de 1893. Però, des de quan vivia a Sevilla? On treballava? Per què Sevilla? Hi havia fugit amb una amant? Més preguntes sense respostes.

Prengué possessió del seu lloc d'Arxiver d'Hisenda de Lleida, el 14 de gener de 1894 i el 7 d'abril se li desestimava la petició per ser traslladat a Madrid. Només

dos mesos havia tardat en presentar una sol·licitud de trasllat. És clar que volia marxar de Lleida.²

El febrer de 1896, sol·licitava el trasllat a la Biblioteca de Segovia.

Sabem per la *Gaceta* (23 i 30 de gener 1897) que al gener de 1897 es presentava a oposicions per ocupar les places vacants de les càtedres de Llatí i Castellà als Instituts de La Corunya i d'Osca.

La *Gaceta* del 28 de febrer de 1897 informava com Enric Arderiu es presentava a les oposicions, a les mateixes càtedres, Llatí i Castellà, a l'Institut de Toledo.

La *Gaceta* de 23 de març i 30 de març de 1899, indicaven com Arderiu, ara ja casat, es presentava a oposicions a la càtedra de Llengua Francesa, per ocupar la plaça vacant que hi havia en els instituts d'Àvila, Còrdova, Granada, Jaén i Valladolid. Li anava bé qualsevol d'aquestes ciutats. Feia cinc anys que era a Lleida i desitjava marxar-ne a qualsevol preu.

Aquests són els intents que coneixem. Però aquests llocs de treball que demanava, li oferien millores econòmiques importants? Segurament, no. Pels motius que fossin, només volia fugir desesperadament de Lleida.

EL COL·LEGI SANTIAGO APÓSTOL

Un cop instal·lat a Lleida, i fracassat el seu primer intent de trasllat, per complementar el seu sou d'arxiver, assumí la direcció d'un col·legi.

El cas és que el curs 1894/1895 és el director el col·legi Santiago Apóstol, on ell ensenyaria llatí i castellà a 1r i 2n curs, Llengua Francesa i Història d'Espanya. L'acompanyaven tres professors més. Continuarà amb l'escola uns anys més.³

Després de la seva boda amb Assumpta Hospital, l'abril de 1897, a l'acabar el curs, tancaria el col·legi.

ACTUACIÓ POLÍTICA A LLEIDA

Enric Arderiu, en aquesta època, era catòlic, conservador i votava els partits conservadors.

El 1891, estant a Linyola, va ajudar a la candidatura del Duc d'Almenara Alta, que es presentà -i guanyà- en les eleccions a Corts, pel Districte de Balaguer.

El 1894, en la seva tornada a Lleida, s'hi empadronà, i demanà entrar a formar part del cens electoral de Lleida, fet que la Junta Electoral li denegà.⁴ No hi seria admès fins al maig de 1896.⁵

2) Enrique PÉREZ BOYERO. Inventario de la sèrie de expedientes personales de la Junta Facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos en el Archivo de la Biblioteca Nacional de España. Boletín ANABAD. LXII (2012), NÚM. 2, ABRIL-JUNIO. MADRID. ISSN: 0210-4164. Arderiu Valls, Enrique (37 h.) Archivo-BNE, Junta 225/005.

3) BOP de Lleida, 28 novembre 1894.

4) BOP de Lleida, 2 de maig i 2 de juny de 1894.

5) BOP de Lleida, 3 de juny 1896.

El 1894, el va impressionar la valentia del dirigent conservador Silvela, que, apartant-se del partit conservador, inicià un moviment contra la corrupció i el caciquisme. A Lleida, els seus partidaris, per recolzar-lo, crearen un Comitè, del qual, el president seria un tal Mazon i Arderiu en seria el seu secretari; però ben aviat deixà d'anar a les reunions i quan, el 1897, Silvela organitza la “*Unión Conservadora*”, i en contra del que havia predicat, es continuà recolzant en el caciquisme, Arderiu va deixar de simpatitzar-hi. Tots aquests fets crearen un malestar en alguns membres d'aquell grup cap a la seva persona, entre ells, Genaro Vivanco.

EL CATALANISME

El 1894, s'havia format a Lleida una Associació Catalanista que tenia com a objectiu fomentar l'amor a la llengua catalana i l'organització dels Jocs Florals; aquesta associació era transversal i admetia com a socis persones de tots els partits polítics.

Enric Arderiu, que era filòleg, es va sentir atret per dita associació i durant tota la seva vida estaria disponible per l'organització dels Jocs Florals.

Per aquest motiu, Arderiu mateix explica que fou el 1895, quan es va fer catalanista. I assumí, com a seves, les Bases de Manresa (1893), per propulsar el catalanisme.

El 1897, la Unió Catalanista publicà una revista mensual, *La Comarca de Lleyda*, que durarà fins a 1899, on Arderiu- com informa *La Veu de Catalunya* del 8 d'agost de 1897- farà les seves col·laboracions com a filòleg, escrivint una sèrie d'articles, titulats “Comparacions llenguístiques”, sobre la llengua i la gramàtica catalana. Aquestes publicacions faran que la seva persona prengui rellevància, i que doni conferències sobre la llengua catalana. Arderiu sempre serà un publicista de la llengua catalana.

Així, *La Veu de Catalunya* del 28 de febrer de 1897 havia informat que el catedràtic Enric Arderiu havia donat una sèrie de conferències sobre l'origen de la llengua catalana, al Casino Principal de Lleida.

També, com a arxiver, fa recerca, i *La Veu de Catalunya* del 23 de maig de 1897 publica que junt amb el seu company, l'altre arxiver de Lleida, Manuel Jiménez Catalán, havien presentat als Jocs Florals de Lleida una monografia sobre “Fray Josep de Mezquia, bisbe de Solsona”, guanyant el premi ofert per Joan Maluquer Viladot.

Gràcies a la seva amistat amb el linyolenc Valeri Serra i Boldú, en els anys 1899 i 1900, publicà diverses col·laboracions literàries en el setmanari catòlic regionalista *La Creu del Montseny*, dirigit per Jacint Verdaguer. Un cop tancada aquesta revista, el 1901, continuaria les seves col·laboracions a *Lo Pensament Català*, també dirigida per Jacint Verdaguer.

A Lleida, col·laboraria al setmanari *La Veu del Segre* (1899).

L'any 1900, junt amb d'altres companys, fundaren l'Associació Catalunya, que tenia l'estatge social a la plaça Catalunya, 6, primer pis, de Lleida, on el 2 d'agost, començaria a fer-hi unes conferències sobre la Gramàtica i Llengua Catalana, en la primera de les quals explicava que el català no era un dialecte, sinó una llengua que venia del llatí, una llengua sòlida. El 6 de setembre feia la seva tercera xerrada.

Durant aquests anys, treballava pel manteniment dels Jocs Florals i també era membre de la Societat Econòmica d'Amics de Lleida. De fet formava part de la seva Junta, de la qual Magí Morera i Galícia n'era el president; Romà Sol i Mestre, el censor; Enric Arderiu i Valls, vicecensor; Marià Jacques Quer, comptador; i Manuel Jiménez Catalán, vicecomptador. Des de 1899 a 1905, ocuparia el mateix càrrec.⁶

Aquesta serà una de les particularitats d'Enric Arderiu: quan feia amics, aquests ja ho eren de per vida, i a més treballa i col·labora amb tots i tots plegats també l'ajudaran a ell.

1899-1900 EL CANVI DE MENTALITAT D'ENRIC ARDERIU

El 1899 comença amb un intent d'Enric Arderiu per anar a viure amb la seva família, com a catedràtic d'institut d'una ciutat espanyola. Passar la resta de la seva vida a Lleida, tot i la seva implicació en la vida de la ciutat i les amistats que havia fet, encara no l'atreia i estava convençut que seria més feliç vivint lluny de la nostra terra.

Tota una sèrie d'incidents estaven a punt de fer-lo canviar d'una manera radical. El primer i principal seria l'arribada a Lleida, el maig de 1899, del governador José Martos O'Neale.

ELS ENFRONTAMENTS AMB EL GOVERNADOR MARTOS O'NEALE

El nou governador José Martos O'Neale havia estat el darrer governador de les Filipines, i a l'arribar a Lleida començà a veure-hi rebels arreu i inicià una actuació anticatalanista que no tindria aturador en els dos anys que s'estaria a Lleida.

1899. PRIMER ENFRONTAMENT AMB EL GOVERNADOR

El 20 d'octubre de 1899, el Foment del Treball de Barcelona havia endegat una campanya pel concert econòmic i l'autonomia de Catalunya, i contra l'impost d'Utilitats i del Treball que gravava amb un tipus més alt a Barcelona que a Ma-

6) GUIA OFICIAL DE ESPAÑA. 1901 pàg. 756.

drid. Entre les mesures promogudes pel Foment hi havia el *Tancament de Caixes*, és a dir, la negativa a pagar l'impost referit.⁷

Membres de Foment de Treball anaren a Lleida per difondre la seva campanya i Arderiu fou acusat pel governador d'haver-los rebut, fet que era fals, ja que ell no hi tingué cap contacte. Però el governador "*pidió al Ministro mi traslado, fundandolo en que yo decia publicamente mal de España y en que habia salido a recibir a la Comisión de Fomento del Trabajo Nacional de Barcelona que por entonces vino a esta*"

El governador ja li havia agafat el número, però Arderiu no es va acoquinar. Tot i que tenia un cor conservador, davant de les injustícies que observava, començà a reaccionar i a rebel·lar-se contra aquesta situació i a prendre consciència de la situació que vivien els catalans a Catalunya. Segurament, aquests dies, començaria la seva relació amb el militar Francesc Macià.

L'aparició de *La Veu del Segre*, el 27 de juliol de 1899, animaria l'ambient catalanista a Lleida, però Enric Arderiu aviat va veure que no n'hi havia prou amb aquest mitjà de comunicació.

ABRIL 1900. EL SEGON ENFRONTAMENT AMB EL GOVERNADOR

A inicis de 1900, es creava a Lleida l'Associació Catalunya que tenia com a objectiu fomentar i fer proselitisme del catalanisme, fent mítings on fos necessari. Un dels fundadors fou Enric Arderiu i una de les primeres accions fou la publicació d'un setmanari, *La Comarca de Lleyda*, per difondre les seves idees.⁸

En el BOP de Lleida, de 30 de març de 1900, el governador, com a president de la Junta d'Instrucció Pública de la província, publicava una disposició en la qual prohibia als mestres que parlessin i utilitzessin la llengua catalana per ensenyar als nens, sota severes penes. A l'escola, els ordenava, només utilitzarien la llengua castellana.

Arderiu va aprofitar la sortida del número 1 de *La Comarca de Lleyda*, l'1 d'abril de 1900, per respondre-li, publicant-hi un article "*A LA M.I. JUNTA D'INSTRUCCIÓ PÚBLICA*" i amb el subtítol "Carta desclosa", i signant-lo amb el seu nom, on atacava dita disposició per irracional.

Mesos més tard, el novembre de 1900, Arderiu explicava al senador Duc d'Almenara Alta, aquest fet de la següent manera:⁹

"Como esto era irracional, porque los niños de la mayor parte de los pueblos de esta provincia solo saben el catalán y para aprender el castellano que se les

7) Jordi SOLDEVILA ROIG <http://altreshistoriedelleida.blogspot.com/2011/09/jose-martos-oneale.html>

8) Romà SOL, Maria del Carme TORRES. *Lleida i el Fet Nacional Català (1878-1911)*. Edicions 62. (Barcelona, 1978).

9) ANC. Fons personal 13-833. Enric Arderiu Valls. 1-312. F833_uc2. Cartes d'Enric Arderiu i Valls al Duc d'Almenara Alta, del 8 de novembre, 14 de novembre, 15 de novembre, 25 de novembre, 3 de desembre, 31 de desembre de 1900, 28 de gener 1901. Aquestes cartes son una part fonamental d'aquest article, ja que Arderiu hi explica la seva evolució política.

enseña en forma que lo entiendan, dándose el caso de que maestros castellanos han de hablar a los niños en catalán si quieren que estos les comprendan; y como por otra parte (y en esto he de serle franco) se me presentaba la ocasión para zaherir al gobernador, combatí des del Periódico La Comarca de Lleyda la citada disposición, si bien en forma mesurada y sin apasionamiento de ningún género”.

Aquesta carta, tota una “declaració de guerra”, va fer enfadar molt el governador, que, segons testimonis, després de llegir-la jurà que quan tingués ocasió, li faria pagar el que ell considerà una ofensa i un desacatament a la seva persona i càrrec.

30 DE SETEMBRE 1900. LA MARXA DE LA LLIBERTAT.

El 30 de setembre l'Associació Catalunya va organitzar una excursió en barca a Torres de Segre, una excursió anunciada a la premsa, que es convertiria en la Primera Marxa de la Llibertat.

Jordi Soldevila ho explica així:

“Els expedicionaris sortiren a les 11 del matí de l'areny del Segre, prop de Pardinyes i circularen riu avall, alguns duïen barretines i els acompanyava a la barca una gran senyera catalana. Molta gent que passejava per aquella hora per la banqueta s'acostaren a veure que passava al riu i alguns saludaren als mariners, el governador que s'ho mirava des de casa seua, va veure com des de la barca li aixecaven el braç, fet que el va enfurismar encara més. Mentrestant, la policia intentava des de les ribes atrapar-los, però va ser en va. En passar per sota el pont del riu algú poc amic del catalanisme llençà una pedra grossa que impactà al lateral de la barca sense ferir a ningú. Enmig de l'excitació, els qui es trobaven dalt de la barca van entonar *Els Segadors*, tot i estar prohibit pel governador. A cada poble que passaven hi pronunciaren parlaments o hi llegiren poesies. A Torres hi van dinar i van visitar l'ermita de Carrassumada, però en tornar a Lleida a l'alçada de l'Hostal del Batlle algú provinent de la ciutat els avisà que a l'alçada del portal de Sant Antoni els esperaven un grup d'homes armats amb pals que recordaven les porres dels policies humiliats al matí, però ara vestits de paisà amb intencions de fer pocs amics. Sabent això, els expedicionaris es dispersaren sense conseqüències...”¹⁰

LA VENJANÇA DEL GOVERNADOR.

El governador va denunciar davant del jutjat els 11 integrants per fer una “manifestació catalanista il·legal”, i, com que l'Arderiu era funcionari, li va fer obrir un expedient perquè fos expulsat del cos d'arxivers, expedient que fou ben rebut pel ministre d'Instrucció Pública.

10) Jordi SOLDEVILA ROIG <http://altreshistoriedelleida.blogspot.com/2011/09/jose-martos-oneale.html>

30 de setembre. Excursió pel riu Segre. Rebuda a Torres de Segre

Enric Arderiu, que ja havia estat castigat amb la pèrdua de sou i feina, en principi per un mes, encara que no hi tenia res a fer, presentà les al·legacions pertinents, -no hi havia hagut cap manifestació il·legal, sinó una excursió en barca, excursió que havia estat anunciada per la premsa, i la bandera catalana exhibida era la de l'associació Catalunya-. Però era més que evident que la Junta d'Instrucció Pública que el jutjaria faria costat al governador civil i no a un funcionari. Per aquest motiu, sorprèn la fortalesa mental i anímica d'Arderiu, que emprengué una croada en defensa pròpia i escrigué al Duc d'Almenara Alta, i que a la fi, va donar resultats, ja que fou qui el "salvaria" de l'expulsió del cos.

Arderiu escrigué també a d'altres personalitats, perquè influïssin o demanessin el recolzament de diferents membres de la Junta d'Instrucció Pública, com Menéndez y Pelayo que sabia era a Santander, o el professor Viscasillas, que havia estat el seu professor d'hebreu.

A qui va convèncer fou al Duc d'Almenara, a qui va rebatre l'acusació de separatista que li feien, confessant-li que des de l'any 1895, s'havia fet catalanista, però

“que no soy ni he sido nunca separatista, que jamás he realizado acto alguno que tuviera semejante carácter y que mis actos como catalanista, se han reducido a colaborar o mejor dicho a ser redactor literario de un periódico catalanista, a ser socio de dos Asociaciones, cuyos estatutos nada tienen de pecaminoso, y haber dado algunas conferencias sobre lengua y gramática catalana.

Lo que hay por parte de los políticos es mucha prevención contra todo lo que se llame catalanista, confundiendo este movimiento con el de unos pocos ilusos que sueñan con un

separatismo que a nadie conviene, o bien con una anexión a Francia que no está en la conciencia del pueblo”.

El Duc d'Almenara Alta, el 19 de novembre, escrigué al Ministre, demanant-li el sobreseïment de l'injust expedient obert a Arderiu, però no li van fer cap cas.

A la fi, Arderiu tindria sort del Duc, perquè anà “tocant” a diversos membres de la Junta d'Instrucció Pública, i quan aquesta es reuní per tractar el tema, de sortida, desestimaren l'expulsió del cos d'arxivers, i decidiren, per acord unànim, que anés destinat a Huelva; però en la resolució també hi havia una clàusula (que no podria tornar a exercir d'arxiver a Catalunya), a la qual s'oposaren els partidaris del Duc, i la feren esborrar, encara que constaria que el trasllat es feia per expedient administratiu i reconeixien que el Sr. Arderiu n'havia sortit de la millor manera. El membre de la Junta que informà al Duc era Juan Catalina Garcia.¹¹

LA VOLUNTAT DE QUEDAR-SE A LLEIDA.

Tots aquests esdeveniments havien canviat la mentalitat d'Arderiu. Ara ja no era l'home que, l'any 1899, havia intentat marxar de Lleida; ara era un home canviat, un home que no volia marxar i que es volia quedar per sempre a la terra on havia nascut. La seva personalitat faria front a totes les vicissituds que se li presentarien i escriuria aquest text sobre la seva sortida de Lleida, que fou llegit al seu enterrament.

Quan Arderiu va conèixer que se l'enviava desterrat fora Lleida, escrigué un “Adéu Siau a la Unió Catalanista” i “Planys de desterro”

¡ADEUSIAU!

A l'Associació Catalunya.

*Mes arrencat després per fals perseguidors
ja no conec ni sent com en millors vegades,
així d'arbre migrat a terres apartades
son gust perden los fruits e son perfum les flors.*

ARIBAU

També jo els he de dir iadeu-siau! a les dolces muntanyes de la Pàtria meva; la llei de l'ostracisme ha sigut fulminada contra mi, per continuar febrós la lluita de reivindicació de sos drets i reconqueriment de sa llibertat, se m'allunya, inhumans, de son calor de mare.

Ja no es desterra avui, ara es fuetjeja amb lo desterra als que com altres temps se feia, als que per egoïsmes malsans traïren a la pàtria despreciant son propi benestar, oferint-lo en patriòtic holocaust.

Es gran mania d'aqueixos pensadors, sociòlegs i polítics que volen fer-nos la felicitat; es gran mania la d'empenyar-se en regalar-nos una pàtria postissa, com si no en tinguéssim una de natural e immillorable; és una insensatesa fora de mida voler robar a Catalunya el dictat de pàtria, quan los catalans no en tenen altra; és insigne tonteria o grassíssima ignorància o mala fe a tota prova, lo pretendre apaivagar de tal manera lo caliu de nostra terra, que no arriben a

11) ANC. Expedient Arderiu 1-312 F1020_uc41. Cartes al Duc d'Almenara Alta.

sentir son escalf los vers fills de raça catalana.

Sí; la lleu de l'ostracisme, de nou ressuscitada per apagar la foguera de les valentes i enèrgiques aspiracions del nostre poble indòmit, per a acabar lo dolç i suau bressoleig del deslliurament de nostra terra, que s'acosta tant com se desitja, vol deixar, en los moments en que la tempesta es cerneix furiosa sobre son front de verge, sola, trista i abandonada a nostra volguda Catalunya.

Més jo no diré "per sempre adeu-siau", jo vull tornar a ma terra; jo no me'n vull moure.

¿Què n'heu de treure, perseguidors del catalanisme de fer-me visitar vostres terres castellanès i fer-me contemplar los turos de vostra Andalusia, si somnis placentes de daurada benaurança han de venir a mitigar ma pena, transportant-me feliç a la Vall del Segre o als pics altívols de Montserrat?

Jo no em vull moure. Encara que el meu cos sigui presoner del vostre despotisme, la meua ànima quedarà aixoplugada sota els plecs de la bandera catalana i gaudirà com sempre amb lo cant dels "Segadors" i discorrerà els medis del reconqueriment dels drets de la pàtria i farà la mateixa propaganda dels mateixos ideals, perquè no és amb persecucions arbitràries que es combaten les idees.

Ja ho sé que no ha arribat l'hora; ja ho sé que són necessàries les persecucions; lo cristianisme no aconseguí ser religió de l'Estat sense haver-ne patit deu de terribles; lo catalanisme no pot triomfar, si nostres enemics no el fan objecte de la més dura repressió i si els seus adeptes no han de baixar amagats a les catacumbes i pregar al Déu de la Justícia per a que fassa brillar lo sol de la llibertat.

Estem tot just al temps de la tercera persecució, portada sí, amb tanta crueltat i tal vegada amb major odi, que les sofertes en los regnats de Felip IV i Felip V.

Vingan doncs aviat la quarta i la quinta i totes les que falten.

¿Però qui sap si el triomf definitiu està decretat abans de la dècima persecució i si el Déu de les victòries sabrà donar-nos valor per a sacudir prompte lo jou d'esclavatge que ens tirantitza?

¿Com he de dir-vos "per sempre adeu-siau" si no potser que un fill que no sia bord, abandoni a sa mare; si és tan ferma la nostra unió amb Catalunya que sols pot trencar el mateix Déu?

¡Governants insensats! ¿No veieu que el nom de Catalunya és la vara màgica que ens fa des-pertar? No compreneu que com nosaltres, han de ser catalans, los fills que hem donat a la Pàtria? ¿No arribareu a entendre que no els volem d'una altra nissaga?

Torneu-sen enrere, conqueridors de molins de vent, vostres conquestes estan acabades i vostres persecucions engreixen l'enemic.

Heus aquí, vosaltres que porteu per divisa el nom sant de "Catalunya" lo que os confio, aquestes són les impressions que en secret naixeran al rebre la trista nova de mon desterro. Però a vosaltres que heu de guardar en aquesta ciutat lo foc sagrat de la Pàtria, que heu de mantenir encesa la llàntia que crema per sa llibertat, a vosaltres no vull dir-vos "adeu-siau", a vosaltres us endrego un senzill "a reveure".

E. Arderiu.¹²

EPÍLEG. NOTES SOBRE ELS ANYS D'EXILI (1901-1905)

El 28 de gener de 1901, Arderiu escrivia al Duc d'Almenara dient-li que havia anat a Huelva, a prendre possessió del seu càrrec, demanar l'excedència, i a la tornada passaria per Madrid i el saludaria.

12) *Catalunya. Setmanari catalanista radical* (Lleida 8 de juliol 1920). pàg. 2. He conservat les paraules, però he fet les correccions necessàries per fer més llegible l'article. .

Havia marxat a Huelva el 23 de gener, i el 25 de febrer ja tornava a ser a Lleida.

A principis de març, participava en una vetllada literària, organitzada per l'Associació Catalunya, amb unes reflexions "Impressions-oïnt missa".

Enric Arderiu buscava en què treballar i sorprèn que en el BOPLL del 29 d'abril, el governador de Lleida, Frederic Schwarts, informava que Enric Arderiu havia presentat una sol·licitud demanant la concessió d'un jaciment de lignit, denominat "Demasia Rosario", situat a la Granja d'Escarp. El 8 d'octubre s'havia de decidir sobre la seva petició, i acceptar-ne o denegar-ne, la concessió.

Però al maig, Arderiu havia demanat la reincorporació al Cos d'Arxivers i el 14 de juny marxava a possessionar-se del càrrec d'arxiver de la Delegació d'Hisenda a Osca, on havia estat destinat, i el divendres, 21 de juny, *Diario de Lérida* informava que havia pres possessió del seu càrrec d'arxiver.

Al mes de juliol, els 11 participants a la Marxa de la Llibertat reberen la notícia que el jutge havia sobresegit la causa i eren lliures. Dies més tard, recuperaven la bandera que els havia estat presa. Ho celebraren, tot plegat, amb una gran festa.

El dissabte, 4 de gener de 1902, es va enterrar a Lleida el nen Ramon Arderiu i Hospital, fill d'Enric Arderiu i Valls i Assumpta Hospital i Gort. Hi hagué molta concurrència.

De Barcelona, aquest any, el cridaren per ser redactor en cap del diari *La Renaixensa* i després en fou el director, però l'experiència no fou bona. Aquest fet va fer que tornés a demanar l'excedència del cos d'arxivers.

El 17 de març de 1903, *Diario de Lérida* informava que Enric Arderiu, que havia demanat tornar a incorporar-se al cos d'arxivers, havia estat destinat a la Biblioteca Nacional de Madrid, dirigida aleshores per Marcelino Menéndez Pelayo, ja que Arderiu, era considerat com un dels millors membres del Col·legi d'Arxivers i Bibliotecaris i exdirector del periòdic *La Renaixensa*.

En una carta del 27 de febrer de 1905, des de la direcció del Cos d'Arxivers se li comunicava el seu trasllat a Lleida, trasllat concedit per la carta enviada per Menéndez y Pelayo, "*que ha hecho grandes elogios de su celo, inteligencia y laboriosidad*" pel que la Junta d'Instrucció, considerant que havia pagat el càstig, acceptaven la seva petició de ser traslladat, com a bibliotecari, a l'Institut General Tècnic de Lleida.

Entre 1905 i 1920, Enric Arderiu, que ara sabia el que volia i el que calia fer, treballaria fins a la seva mort, incansablement, a favor de la cultura catalana, l'ensenyament, la pagesia, Linyola i Lleida.